

Petőfi lefoglalt könyvtára és irományai

Petőfiék pesti, Zöldkert u. 481. sz. házban levő lakásán az 1849. február 16-án megjelent három hatósági személy csak a költő „előregedett édes Annyát” találta otthon. Azzal az utasítással jöttek, hogy a „felség sértés és pártütés vétkével terhelt” költő ingóságait összeírják, zár alá vegyék.

A „kir. ügyigazgató”¹ küldte ki fiskálisát, Mukits János „kir. segéd ügyvédet” a foglalás elvégzésére. Pest város részéről egy tanácsnok, mint „törvényes bizonyság” és egy „becsmester” segédkezett az eljárásban.²

A hivatalos személyeket természetesen érdekelte, hogy hol tartózkodik maga a költő; „az említett asszonyság” csak annyit közölt: „Sándor fia nejével együtt Pestről több hónap előtt eltávozott”.³ — A sokat szenvedett idős asszonynak kellett megmondania, hogy a lakásban talált ingóságok közül melyek Petőfié és melyek az övék. A fiskális az elkobzott javakról két példányban leltárt is készített. Ez felsorolja a zár alá vett bútorokat, konyhaeszközöket, üveg-, edény- és ágyneműeket s csupán a darabszám megjelölésével a képeket.

*Petőfi könyveit és iratait ez alkalommal nem írták össze. A költő szülei tehát ezeket idejében elrejtették.*⁴ A költő visszatéréseig édesanyja őrizetében maradtak. Amikor Petőfi a főváros visszafoglalása után, május 9-én feleségével

¹ Akkori ismertebb nevén: Causarum Regalium director, személy szerint Eötvös József. (Természetesen nem a jeles író és politikus.)

² Országos Levéltár O (Oberstaatsanwaltschaft) 171. sz. 1849—51. 6—7. l. Ebből a 97 oldalnyi iratesomból, korábbi levéltári jelzésével (Bírósági levéltárak — Főállamügyészség, Pest, 1849—51. E 263. sz.) a múltban is már több közlés történt. Kendelényi Ferenc, az OL. allevéltárnoka találta meg Petőfi lefoglalt könyveinek és iratainak jegyzékét. Először közölte *Thallóczy Lajos*: Petőfi Sándor könyvtára (Magy. Könyvszle. 1880. 210—217.) címen. Thallóczy a bevezető sorokban megjegyezte: „A reá vonatkozó tárgyalást eddig nem találtuk meg.” *Gerő József*: Petőfi javainak lefoglalása és elárverezése (Irod. tört. Közl. 1933. 126—132.) az okmányokból néhány szöveggözlést hozott nyilvánosságra. Főképp Petőfiék lakásának rekonstruálására törekedett, de a könyvekkel és iratokkal kapcsolatos hivatali eljárásokat nem világította meg. *Dienes András*: Petőfi a szabadságharcban c. munkája fénymásolatban is közölt három okmányt (LXV. és LXIX. tábla). *A Petőfi Összes Művei Akadémiai Kiadás V. 250—258.* a könyvlisták összehasonlításával vizsgálta, hogy Petőfi elkobzott könyvtárának mi lett a sorsa. Feleletet keresett az elvesztett könyvekre, ismertetette a megmaradt töredéket. Mindezek ellenére Petőfi e szellemi hagyatékáról, az önkényuralom hatóságainak róla tett intézkedéseiről fontos ismeretek maradtak feltáratlanok.

³ Pontosan 1848. szept. 24-én, a tervezett székelyföldi toborzóra. Ezután csak egyszer járt Pesten, október első felében. Erről Arany Jánost is értesítette okt. 18-i levelében.

⁴ Gerő József tévesen következtetett arra, hogy Mukits János Petőfi könyveit, iratait, zeneműveit is jegyzékekbe foglalta. A fiskális jelentése csak egy db mellékletről szól, s ez a bútorok és lakásberendezési tárgyak listája. Gerő valószínűleg az 1850-ben készített könyvjegyzék aláírás nélküli impurumáról vélte, hogy ez még az első elkobzás idejében készült.

együtt Pestre érkezett, könyveit és irományait sértetlenül ismét magához vehette.⁵

A költő édesanyja férje halála (1849. márc. 21.) után a Pest középpontjában levő Zöldkert utcai nagyobb lakásból hamarosan elköltözött az akkori város szélére, az Erdősor 93. sz. házba. Távolabbi rokonaik, a Revesz család lakott itt. Néhány hét múlva Petőfi e házból temettette el május 17-én elhunyt édesanyját.

Kissné Revesz Zsófia nemcsak Petőfi anyjának hozzájuk költözéséről, hanem a költő könyveiről és írásairól is közölt adatokat. Többek közt Petőfi dolgozószobáját is leírta. Ebben „igen szép íróasztal, kényelmes díván s ruganyos székek álltak, . . . falai telisdedteli voltak aggatva képekkel, két nagy szekrény állott telve könyvekkel.” A továbbiakban közölte: „Mikor aztán Petőfi Pestet végleg itthagya, könyveit Reveszék csomagolták be egy nagy ládába, és elszállították magukhoz, hol lerakták a pincébe.”⁶ Hihető, hogy Revesz Zsófia emlékezett a könyvek összecsomagolására, hozzájuk vitelére, elhelyezésükre a pincéjükben. Így megoldódik az a kérdés, hogy az 1849. febr. 16-i első foglalás elől hova rejtették el Petőfi könyveit.

Revesz Zsófia Kéry Gyulának arról is nyilatkozott, hogy a szabadságharc után a szülei „úgy a leveleket, mint Petőfinek anyja által a szabadságharc idején hozzájuk hozott könyveit és egyéb írásait, félve az osztrák spionoktól, elégették”.⁷ Valóban jártak náluk osztrák spionok, keresve Petőfiék holmijait, s lehetséges, hogy Reveszék el is égettek egyes, a költő családjához fűződő kapcsolatukat bizonyító írásokat, talán még Petőfi versesköteteket is. *Az anyja által megmentett könyvtárát, iratait* s néhány, a szüleitől megmaradt ingóságát azonban *Petőfi a tavaszi visszaérkezés után ismét elvitette a kibérelt új lakásukba.*

Ez a lakás a Kerepesi úton levő ún. Marczibányi-féle házban volt. Benne a költő és családja alig egy hónapig lakott.⁸ Július 3-án, mivel a kormány elállt a főváros fegyveres védelmétől, Petőfi is elindult végzetes útjára. Egyelőre Mezőberénybe.

A Marczibányi-féle ház elhagyott lakásából 1849. szept. 29-én a háztulajdonos megbízottja kirakatta és elhurcoltatta Petőfiék holmiját a közeli, ugyancsak a Kerepesi úton levő Boráros-féle házba. Mint „nem fizetett lakbérért le tartóztatott” javakat, e ház egyik szobájába raktározták be. A néhány hónap múlva bekövetkező másodszori hatósági elkobzást tehát így

⁵ Úgyszintén a bútoraikat és egyéb ingóságait is. Bár a Petőfi javainak konfiskálására a „felsőbb parancsot” kiadó „Császári Királyi Hadi Fő Parancsnokság” — élén Wrba marsallal — arról is intézkedett, hogy az elkobzott ingóságokat a pesti Neugebäude kijelölt raktárában helyezték el, a késői rendelkezés (1849. márc. 22.) és a honvédsereg tavaszi győzelmei, gyors előnyomulása miatt erre már aligha kerülhetett sor. A lefoglalást végző ügyész azonban Petőfiék ingóságait „felelősségi kötelességgel” a Zöldkert u. 481. sz. ház házmesterének adta át, így „fia bútoraikat, holmiját” a költő édesanyja aligha szállíthatta el Reveszék lakásába, miként ezt Kéry Gyula nyomán az irodalom közli (PÖM. VII. 479.).

⁶ *Túri Mészáros István*: Visszaemlékezések Petőfi Sándorra. Vasárnapi Lapok. 1880. 3. sz., közli *Hatvány*: Így élt Petőfi, II. 687.

⁷ *Kéri Gyula*: Friss nyomon, Petőfi Könyvtár I., 1908. 95.

⁸ E lakás kibérléséről ld. Petőfi Arany Jánosnak 1849. máj. 27-én Szalontáról írt levelét, PÖM. VII. 209–210. és a hozzá fűzött jegyzeteket. Az OL. 0.171. sz. iratesomó egyik okmánya szerint (64. l.) Petőfi Marczibányi Lőrinc kir. kamarás házában negyedévenként 46 pengő ft. lakbért fizetett. „Jakabeusig” (júl. 25) rendezte a lakás bérét, de mivel ingóságai még három hónapig ittmaradtak, Marczibányi ügyvédje a Petőfiék javainak elárverezéséből befolyt összegből levonatta e további negyedévi lakbérhátralékot.

megelőzte a háztulajdonos érdekében, lakbértartozás biztosítására történt lefoglalás.

Amikor Petőfiék javait a Marczibányi-házból a Boráros-házba átszállították, ismét leltárt készítettek róluk. Ebben feltüntettek két db „Bibliotheka Stelázs”-t, a könyvekről pedig két helyen is említést tettek: „1 Kosár könyvekkel”, majd „Mindenféle könyvek”. E leltár érdekessége, hogy az ingóságokat nem Petőfi, hanem Szendrey Júlia tulajdonának mondja. Ebben bizonyára volt olyan szándék is, hogy így talán elkerülhetik az osztrák hatóságok részéről várható elkobzást.⁹

Az önkényuralom hivatali szervei azonban nem felejtették el, hogy Petőfi ingóságait egyszer már, 1849 elején, lefoglalták. Forrásaink között találunk egy rövid feljegyzést ezzel a szöveggel: „A Királyi Ügyek Igazgatója Petőfi Sándor és Pálffy Albert pártütőktől lezárolt javakat érdeklő iratokat át adja”. Ezeket az iratokat az „Álladalmi Főügyészség” vette át 1849. okt. 23-án.¹⁰ Hamarosan meg is indította a nyomozást Petőfi javainak felkutatására és lefoglalására. Erről a nyomozásról és a második foglalásról pontos képet nyerünk az állami főügyészségtől „kiküldött Ügvész”, Kotaszek János 1850. jan. 3-án kelt jelentéséből:

„Pártütő Petőffy Sándor az / . alatt visszazárt okirat szerint lefoglalt holmiának áttelezésére kiküldetvén alázatosan jelentem: hogy én azon holmit nagy fáradozásom után végtére Kerepesi uton Boráros házában még is találtam.” — A csatolt okirat Mukits János 1849. febr. 16-án végzett foglalásának leltára volt. Ennek hátlapján ceruzairással tett több feljegyzést olvashatunk:

Kerepesi út 7 Boráros ház.
Kerepesi út Marczibányi ház
Révész Teréz erdő sor 93. sz. ház
Ferencz Városi temető utza
Várady József utza 291 (?) sz.
Nádor utza 208 . . . (olvashatatlan folytatás)
Dr Sass
Magyar utza Havas Ignác Ház
Aranyas Ház mestere.

Az ügyész tehát feljegyezte, merre járt, kiktől érdeklődött Petőfiék lakása, ingóságaik elhelyezése felől.¹¹ Elszámolásai között, ahol Kotaszek János azt is feltüntette, hogy a Petőfi-javak lefoglalásával és elárverezésével kapcsolatban milyen költségei merültek fel, a következő tételt találjuk: „Bércocsi az Erdősorra való kiutazáshoz, és ez az út vezetett a Petőffy-féle javak fel-

⁹ OL. id. h. 51. l.: „Conscriptio mobilium Dnae Juliannae Szendrey nuptae Alexandro Petőfi.” Pest, 1849. szept. 29. A jegyzéket Koszmovszky Antal „mint összeíró”, Telepi György és Fischer József pedig tanúként írta alá. A raktárul használt szobáért is felszámítottak havi 4 pengő Ft bért, négy hónapra 16 Ft-ot, a holmik áthurcoltatásáért pedig 5 Ft-ot. Ez az összeg is az ingóságok árverezésekor befolyt eladási árat terhelte. — Uo. 51., 55., 63. és 65. l. Koszmovszky ügyvéd a háztulajdonos megbízottjaként intézkedett. Telepi György színésztől tudjuk, hogy a Marczibányi-házban lakott (*Hatvani* id. m. II. 89.).

¹⁰ Uo. 10. l. A pesti főtörvényszék állami főügyészségének élén ekkor Hegyesy Péter állott. Hivatali címe: „General Procurator des pester Obergerichtes”. Ettől kezdve személy szerint ő irányította a Petőfi javainak elkobzásával és eladásával összefüggő teendőket.

¹¹ OL. uo. 14–15. l.

kutatásához . . .”¹² Itt, Reveszéknel szerzett tehát olyan értesüléseket, amelyek nyomán a keresett ingóságokat megtalálta. Sass dr. nevét valószínűleg Revesz Teréztől hallhatta, minthogy dr. Sass István, Petőfi orvos barátja végezte a halotti szemlét a költő édesanyjának elhunytakor, a terézvárosi Erdősor 93. sz. házban.¹³

Kotaszek János ügyész 1850. jan. 2-án jelent meg Pest város két kiküldött-jének, egy írónak és egy „becsmesternek” társaságában a Boráros-házban. Felnyitatták a szobát, ahol „a nevezett pártúto holmia most is levagyon téve”. Az „átlelés” megkönnyítése végett az egymásra halmozott bútorokat kिरakatták az udvarra, s újabb leltárt készítettek a talált ingóságokról. E leltárjegyzék és az egy évvel korábbi foglalás listája között mind a talált tárgyak, mind az értékek megállapítása terén lényeges eltérések mutatkoznak. Megállapítható, hogy egyes csekélyebb értékű tárgyak a költő elhunyt szüleinek hagyatékából kerültek Petőfiékhez. Az állami főügyészségnek megtetszett és a hivataluk számára elvitetett bútorokat, tárgyakat viszont kihagyták a leltárból. Minthogy itt csupán Petőfi könyveinek és irományainak sorsával kívánunk alaposabban foglalkozni, az egyéb ingóságokra és az árverés sok tekintetben érdekes adataira nem térhetünk ki.

A talált könyveket, iratokat, kottákat az ügyész a helyszínen nem leltározhatta, hanem jelentette: „*mivel nagy rendetlenségbe vannak, rendes leltározhatásuk végett hivatalomba behoztattam*”.¹⁴ Kotaszek számadásaiból megállapítható, hogy a Boráros-házból a megtartandó és hamarosan újságban is meghirdetett árverés céljából a Nagyhid utcai Redout-épületbe hurcolt bútorokkal és egyéb ingóságokkal együtt Petőfi „különféle papírjait” is előbb ide vitték. Ezeket és a képeket Kotaszek csak az árverést megelőző napon szállította el a Redout-épületből az államügyészség hivatalába.¹⁵

Az ingóságok hurcolgatásával, más-más helyen történt beraktározásával kapcsolatban könnyen előfordulhatott, hogy bizonyos tárgyak eltűntek. A budai kamarai igazgatóság az elkobzás és elárverezés iratainak ellenőrzése alkalmával pl. Petőfi bútorai közül 12 db szék eltűnését is megállapította. Elképzelhető, hogy az ide-odaszállítás folytán — a Marczibányi-házból a Boráros-házba, innen a Redout-épületbe, majd az államügyészség hivatalába — a könyvek és kéziratok is megfogyatkoztak. Különösen feltehető ez azért, mert kétségtől megállapítható, hogy az alatt a több mint két év alatt, amíg a könyvek és irományok az államügyészség hivatalában voltak, itt vizsgáltatták a könyveket, tárgyalták, fontolgatták, hogy ezeket visszaadják-e Szendrey Júliának, magában az államügyészségi hivatalban is eltűnt nagyobb számú könyv. Nem is politikai, hanem főképp szépirodalmi tárgyak.

Petőfi könyveire vonatkozólag az állami főügyészség első nyílt és kifejezett szándéka az volt, hogy ezeket a többi lefoglalt ingóságokkal együtt nyilvános

¹² „Fiacker für das Hinausfuhren in die Waldzeile, wo die Mutter des obennannten Hochverräthers Nro 93 gewohnt, und dieser Weg zur Entdeckung der Petőffyschen Effecten geführt hat . . . 1 ft 30 kr.” Ennyi volt tehát a bérkocsi díja. Uo. 68. l.

¹³ Pesti ev. egyház anyakönyve. Ld. *Hatvany* id. m. II. 681—682. Az említett Révész Teréz tulajdonképpen Reveszné Búbla Teréz, domonyi mészáros leánya. Sógorság és szoros barátság fűzte e családot Petőfi szüleihez. Ld. *Kéry Gyula* id. m. 94—95.

¹⁴ OL. uo. 50. l., az 1850. jan. 3-i jelentésben. Az ügyész külön 30 pengő krajcárt fizetett ki „Für Hereinführen der Petőffyschen Schriften und Bücher”. Uo. 68. l.

¹⁵ Uo. 66. l., Tóth Antal nyugtája arról, hogy 1850. jan. 30-án 20 pengő kr-t felvett „für Transportiren einiger Alexander Petőffyschen Bilder und verschiedenen Papiere von dem Redout Gebäude in das Amt der kk. Staatsanwaltschaft durch H. Joh. Kotaszek”.

árverésen eladja. Ezt bizonyítja a főügyészség vezetőjének Kotaszek ügyész 1850. jan. 3-án kelt jelentésére írt alábbi utasítása:

„A jelentést tevő köz árverésen adja el az ingóságokat, a' könyvek lajstromá előbb bemutatván.” Ezt Hegyesy főállamügyész rendelte el, s látta el a határozatot kézjeggyével.¹⁶

Kotaszek ügyész azonban nem sietett a könyvleltár elkészítésével. Az árverés előbb megtörtént — 1850. jan. 31-én —, mint ahogy Kotaszek a könyvek és kéziratok leltárát a főnökének bemutatta volna. Márpedig Hegyesy főállamügyész nyilvánvalóan azért kívánta az előzetes bemutatást, hogy megállapíthassák, mely könyvek adhatók el, és melyeket kell politikai okok miatt visszatartani.

A könyvek és írományok leltárát a főállamügyészségen csak 1850. febr. 13-ra állították össze. Kotaszek János, mint „exmittirter Fiscal” a tisztázati példányt ekkor látta el névalírásával, Petőfiék külön jegyzékbe foglalt ének- és zenekottáival együtt.¹⁷

A könyvjegyzék címében fel kell figyelni arra, hogy Petőfiről még mint „szökevény rebellis”-ről szólnak. Kotaszek írásai máshol is „pártütő”, „felségsértő”, „hazaáruló” (Hochverräther) jelzőkkel illetik a költőt. Az 1850. év elején tehát még abban a tudatban folytatták ellene az eljárást, hogy életben van.

E hivatalos felfogásban és eljárásban Szendrey Júlia kérelmei hoztak fordulatot. A költő elkezdte 1850 tavaszán bizonyára főképp azért költözött fel Pestre, hogy az elkobzott és számára a férje után megmaradt, egyetlen értéket jelentő ingóságokat visszaperelje. Ezt azzal a véleménnyel szemben kell hangsúlyoznunk, hogy Szendrey Júlia „április elején minden határozott cél nélkül” jött fel fiával együtt Pestre.¹⁸ Szendrey Júlia a beadványaiban kiemelte, hogy az elkobzott és részben már eladott ingóságok nem is Petőfié, hanem övéi voltak. Abból a „jelentős tőkéből” vásárolták ezeket, amelyeket ő jómódú atyjától kapott. Férjének pedig, amint ez köztudott, semmiféle vagyona nem volt. A továbbiakban hivatkozott arra, hogy a férje „nem tartozik azoknak a személyeknek a sorába, akiket rendelettel jelentésre szólítottak fel; az ő vétke egyedül az, hogy a felkelő hadseregben mint honvéd tiszt szolgált; ezzel azonban az eddigi tapasztalatok szerint nem járt együtt a vagyonek kobzás . . .”¹⁹ Petőfi haláláról még csak azt írta: „miképp nem alaptalanul gyanítom, ott maradt a Segesvár melletti csatában”,²⁰ s a kérelem végén is még a „Petőfiné született Szendrei Júlia” névirást találjuk. Mellékletként csatolta Emich Gusztáv könyvkereskedő nyilatkozatát arról, hogy anyagi felelősséget vállal

¹⁶ OL. O. 171.sz. iratesomó 71. l. hátoldalán.

¹⁷ Uo. a 23—25. lapon: „Verzeichniss der, durch den flüchtigen Rebellen Alexander Petőfy hinterlassenen Bücher Sing- und Klavier Noten — Papiere etc.” Ez a jegyzék 1—146. sorszámig felsorolja a könyveket és kéziratokat. Egy másik, lényegében az előbbivel megegyező leltár a 26—27. lapon található. Ezen dátum és aláírás nincs. Kotaszek nyilvánvalóan nem lehetett megelégedve ezzel a rendtelenebb, a végén már egészen zsúfolt írással, s azért készítettett róla tisztázatot. Viszont az impurum a könyvek teljesebb címét közli. A PÖM V. ezt a könyvjegyzéket közölte. A főügyésznek bemutatott tisztázati példányon D betűjelzést és a lap alján ceruzairással: „Pesti főállamügyészség, eln., 1849/E 263./12. fasc.) levéltári jelzést találjuk. A jelzett iratesomó 2—5. lapja tartalmazza Petőfiék felfoglalt zeneműveinek jegyzékét: „Verzeichniss des in Beschlag genommenen Musikalien Stücken von Alexander Petőfy.”

¹⁸ *Déri Gyula*: Petőfi Zoltán, 1909. 47—48.

¹⁹ Id. iratesomó, 18—19. l. Az eredeti szöveg német nyelvű.

²⁰ „... wie ich nicht ohne Grund vermuthe, in der Schlacht bei Schässburg geblieben . . .” Uo.

az ingóságok értékének megtérítésére, ha ezekre a vagyonekhozást kimondanák.²¹

Szendrey Júlia első kérelmének dátuma: 1850. július 22-e figyelemre méltó azért, mert ez a Horvát Árpád egyet. tanárral kötött házassága utáni nap. A költő özvegye tehát csak azután lépett fel, ügyvédet is fogadva, ingóságai visszaszerzése ügyében, miután újból férjhez ment. Ennek ellenére — és ez érdekes mozzanata a kérdésnek — a Petőfiné nevet nem hagyta el.

Első kérelme idején Szendrey Juliának már tudomása volt arról, hogy a főügyészség javai egy részét eladta, több bútordarabja pedig a hivatalukban van. Tehát kérte mind az árveréskor befolyt összeg, mind pedig a „természetben még meglevő” ingóságok visszaadását. Könyvekről, kéziratokról nem tett említést. Ezek a férjéé voltak, magának nem követelhetette vissza. A kérelmét iktatták, és még a kézhezvétel napján Hegyesy főállamügyésznek bemutat-ták,²² de minden intézkedés nélkül félretették. Erre két fontos okuk is lehetett: tudomásuk volt Petőfi forradalmi tetteiről és már a Buda elfoglalása utáni első elkobzásról is, másrészt pedig még a folyamodvány sem állította határozottan Petőfi elestét. Az viszont megfelelt a valóságnak, hogy a haditörvényszék Petőfi ellen nem indított eljárást, őt jelentkezésre sem szólították fel, mint a forradalom és szabadságharc többi résztvevőjét.²³

Szendrey Júlia több mint fél évig hiába várt a főügyészség válaszára, de nem nyugodott meg. 1850. jan. 31-én újabb kérelmet nyújtott be. Ebben már arra is hivatkozott, hogy a főügyész szóban közölte: „misperint az álladalomnak a' Petőfi-féle vagyon letartóztatására semmi alapos oka nem lévén az nekem alolirotnak kiadandó leszen”. Megismételte korábbi érveit, hogy férje „sem edictaliter idézve, annál kevésbé elítélve nincsen, 's ezen elvnlél fogva, a' mint a ngos álladalmi főügyész úr is már elismerni méltóztatott, nincs oka az álladalomnak az említett vagyont letartóztatni, hanem az illető tulajdonosnak kiadandó . . .” Hivatkozott arra, hogy az elkobzott vagyontárgyak őt illetik meg „úgy is, mint néhai férjem után maradt két éves fiacskámnak gyámányját”. Itt már ismételten „néhai” férjéről szolt, magát pedig „hátra-hagyott özvegy”-nek írta. A kérelem újabb iktatószámot kapott, a hivatal vezetőjének bemutatták, de intézkedés most sem történt.²⁴

Egyelőre sikeresebben ostromolta a főügyészséget *Pákh Albert*. A Petőfiéknél elhelyezett ingóságait a költő javaival együtt szintén lefoglalták, részben elárverezték. Petőfi író társa, ifjúkori barátja 1850 aug. közepén tért haza Ausztriából, több mint három évi itteni tartózkodás után. Az első dolga volt, hogy megtudakolja, mi történt Pesten hagyott holmijával. Megtudta, hogy ez utoljára Petőfiék lakásán volt, s természetesen ő is mindent elkövetett bútordarabjai, ruhaneműi, könyvei, iratai, személyi okmányai visszaszerzése érdekében. Az ausztriai Laab község hatósági bizonyítványát mutatta fel arról, hogy mint „Kurgast” 1847. júl. 1-től 1850. aug. 10-ig az itteni hidegvíz-gyógyintézetben kezelte magát. Semmi szerepe nem volt tehát a „közel múlt években lefolyt eseményekben . . . annál fogva semmiféle még a' legkisebb büntetésnek is alája vetve nem lehetek”. Több tanú nyilatkozatát is csatolta

²¹ Uo. 77—78. l.

²² 5092/á. f. ü. sz., „Ps. 22. Juli 1850”. OL. id. h.

²³ Ld. *Mezősi Károly*: „Petőfi Sándorra vonatkozólag semmi elő nem adódott”, Népszabadság, 1970. júl. 31.

²⁴ 1851. febr. 7-én, 6724/G. P. OL. id. h. 12—13. lap.

a kérelméhez arra vonatkozólag, hogy holmijai Petőfiéknél voltak letéve. Dr. Sass István orvos azt is bizonyította, hogy „1847. év végén” Petőfi Sándor gondjaira bízta Pákh Albert „könyvekkel s iratokkal megrakott ládáját”, és hogy ezek Petőfi „holmijének hivatalos elkobzásáig folytonosan az ő szállásán őriztettek legyen”.²⁵ Pákh a folyamodványában nem szólt arról, hogy holmiját egy ideig Czakó Zsigmond őrizte, és csak az ő öngyilkossága után, 1847. decemberében kerültek Petőfiékhez. Ez Szendrey Júlia harmadik kérelméből derült ki.

Tulajdonjogának bizonyítása közben könyveiről és kéziratairól Pákh a következőket írta: „különösen a számos jogtani s philosophiai könyvek és kéziratbani tanulmányokból (miknek tárgyával köztudomás szerint Petőfi nem foglalkozott) eléggé bebizonyul, miképpen azok nem Petőfi tömegéhez hanem egyenesen az én vagyonomhoz tartozandók valának”. Pákh Albert részletes listát is csatolt kérelméhez a magáénak vallott holmikról: „Jegyzéke azon ingóságaimnak, mellyek 1847 évben Pestről történt elutazásom alkalmával Petőfi Sándor úr gondviselése alá bízván, az utóbbinak holmijével együtt a cs. k. álladalmi főügyészség által lefoglaltattak”. A bútorok, ágyneműek, ruhafélék után pontosan, cím szerint felsorolta a visszakért könyveket, kéziratokat jegyzeteket, okmányait. Ebben kizárólag olyan könyveket és kéziratokat találunk, amelyek a Kotaszek-féle könyvjegyzékben is szerepelnek. A főügyészség hivatalában Pákhnak meg is mutatták Kotaszek listáját, hisz 1850. aug. 19-én Pákh Albert ezen igazolta a 138. tétel alatt feltüntetett bizonyítványai átvételét.²⁶

Pákh Albert listáján aláírás és keltezés nélkül, ceruzával a következő feljegyzést tették: „NB Ezenkönyveket természetben vissza kapta”. Jogos volt tehát a feltevés, hogy az állami főügyészség a jegyzékben feltüntetett könyveknek legalább egy részét Pákh Albertnek valóban visszaadta.²⁷ Az okmányok tüzetesebb megvizsgálása során azonban meg lehetett állapítani, hogy miután Szendrey Júlia óvást emelt az ellen, hogy bizonyos ingóságokat Pákh Albertnek engedjenek át, és a tulajdonjog tisztázása végett közös tárgyalást kért, a *főügyészség a Pákhtól a sajátjának vallott könyveket is végül Szendrey Juliának adta ki*.

A költő özvegye egyhamar tudomást szerzett arról, hogy az állami főügyészség átíratára a kamarai igazgatóság Pákh Albertet kártalanította. Minthogy az árverésen eladott holmik egy részét Pákh tulajdonának ismerték el, 54 pengő Ft-ot és néhány krajcárt megítéltek neki.²⁸ Szendrey Júlia 1851. febr. 19-én kelt, immár harmadik folyamodványában kifejezte azt az aggodalmát, hogy Pákh Albertnek olyan tárgyak ellenértékét is kifizették, amelyek az ő tulajdonukat képezték. Így „azon esetre, ha a tömeg kiadása részemre kegyesen elhatározatni fog, vagyonom méltatlanul csorbulást szenved”. Előadta, hogy Pákh előbb Czakónál helyezte el holmiját, s „az ő barátai által, mintegy erőszakolva bíztak gondviselésünkre”. Ha tehát ezeknek egy része

²⁵ Dr. Sass Istvánén kívül Csengeri Antal és Kanya Pál „igazgató-tanár” nyilatkozatát csatolta Pákh Albert a kérelméhez. OL. O. 171. sz. 86–91. l.

²⁶ Pákh Albert „Egy fa láda mellyben a következő könyvek s irományok valának” cím után 1–47. tétel alatt foglalta jegyzékbe a magáénak ismert könyveket és kéziratokat. OL. id. h. 28–29. l. Ld. a PÖM 251–256. lapon közölt jegyzékben a (P)-vel jelölt tételeket.

²⁷ Ld. PÖM. V. 251.

²⁸ OL. id. h. 34. l. Pákh jegyzéke alapján az árverési jegyzőkönyv tételét pontosan ellenőrizték, s megállapították, hogy ezek eladásából mennyi folyt be. Ezt az összeget fizették ki Pákh Albertnek (uo. 53–54. és 55. l.).

esetleg „a zavarban széthurezoltatott”, azért ő nem felelhet, „mert Pákh úr irányában semmi kötelezettséget nem vállaltunk magunkra”. Kérte a Pákh javára hozott ítélet felfüggesztését és a saját folyamodványai, kérései elintézését.²⁹

A Petőfi-féle lefoglalt hagyaték ily módon bonyolulttá vált ügyében a döntés meghozását most már Hegyesy Péter főügyész sem halogathatta tovább. Kénytelen volt érdemben foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy helyt-állók-e Szendrey Júlia és ügyvédje immár három folyamodványban előadott érvei, a még meglévő, visszakért ingóságokat ki lehet-e neki adni, illetőleg az elárverezett tárgyak ellenértékét vissza kell-e fizetniük. Felvilágosítást és állásfoglalást a főügyészség attól a legfelső hatóságtól kért, amely a hadi állapot és jog alapján élet és halál ura volt, s a politikai okból elítéltek vagyonáról, ennek elkobzásáról is határozott: a *cs. k. haditörvényszéktől*. Az ide 1851. márc. 6-án küldött átirata magyar fordításban így szólt:

„Hogy az elmenekült, eltűnt és állítólag már meghalt Petőfy Sándor lefoglalt javainak ügyében a további megfelelő intézkedéseket megtehessek, van szerencsém a tekintetes esk. haditörvényszéket megkérni, tudassa velünk, hogy az említett szemben folytattak-e haditörvényszéki eljárást és milyen eredménnyel.”

A fogalmazvány szövegében betoldásként találjuk az „állítólag már meghalt” és a „milyen eredménnyel” részeket.³⁰

A haditörvényszék gyorsan válaszolt. Már 1851. márc. 9-én közölte:

„A f. hó 6-án kelt 5092 és 6724. sz. becses kérésükre a haditörvényszék a cs. k. főügyészséggel közli, hogy náluk Petőfy Sándorra vonatkozólag semmi elő nem került, és így nem volt indok vele szemben bírósági eljárásra.”³¹

Rövid és határozott válasz. Nem foglalkozott Petőfinek a forradalom és szabadságharc idején akkor is közismert tevékenységével, egyszerűen tényt közölt. Hogy pedig az osztrák hatóságok a szabadságharc leverése után Petőfi ellen nem indítottak eljárást, őt nem idézték a haditörvényszék elé, annak csak egy magyarázata lehet: *biztos értesülésüknek kellett lenni a költő elestéről*.

²⁹ Uo. 94—95. l.

³⁰ Uo. 41. l. Az eredeti szöveg: „Um in Betreff der sequestrirten Effecten des flüchtig gewordenen verschollenen und angeblich bereits mit Tod abgegangenen Alex. Petőfy das weiters Geeignete veranlassen zu können, gebe ich mir die Ehre das löbliche kk. Kriegsgericht diensthöflichst zu ersuchen anher bekannt geben zu wollen, ob das kriegsgerichtliche Verfahren, und mit welchem Erfolg gegen den Obgenannten eingeleitet worden sei?”

³¹ Uo. 39. l., a pesti haditörvényszék 762. sz. átirata: „Auf das geschätzte Ansuchen vom 6-te d. M. Nro 5092 et 6724. beehrt sich das Kriegsgericht der löblichen k. k. General-Prokuratur zu erwiedern, dass bei demselben betreff des Alexander Petőfy Nichts vorgekommen, und daher auch kein Anlass zu einem gerichtlichen Einschreiten wider ihn vorhanden gewesen ist.” Azokban a nyilvántartásokban, amelyeket a Haditörvényszék az „1848 és 1849 évi magyar forradalomban való részvétel és egyéb politikai vétségek miatt” vizsgálat alatt állott személyekről vezetett, Petőfi Sándor neve valóban nem szerepel. *Haditörténelmi Intézet Levéltára*, Bp., Bach-korszak iratanyaga. K. K. Kriegsgericht zu Pest, „Consignation über sämtliche, wegen Betheiligung und sonstigen politischen Verbrechen beim obigen Kriegsgerichte in Untersuchung gestandenen Individuen.” Ebben és a többi nyilvántartásukban pl. Vörösmarty Mihály, Egressy Gábor, Sárosi Gyula, Pálffy Albert, Vahot Imre, Madách Imre, a költő öccse, Petőfi István nevét is megtaláljuk, Petőfi Sándor azonban hiányzik. (Index politisch Compromittierte aus der Revolution 1848/9 und der Gegenwart.” Uo. 105. sz. kötet. — „Verzeichniss der in kriegsgerichtlicher untersuchung gestandenen Individuen.” Uo. 45. sz. köt.

A haditörvényszék válaszában megérkezése után a főügyészség Szendrey Júlia kérelme ügyében már gyorsan intézkedett. Legelőször is visszaadta a költő özvegyének az ingóságok elkobzása óta az állami főügyészség használatában volt bútorokat, 1851. márc. 19-én.³² Így is az önkényuralom hivatala több mint egy évig használta Petőfi íróasztalát és meghitt családi otthonának bútorait.

Ezután a budai pénzügyigazgatóságot értesítette a haditörvényszék jelentéséről, közölve, hogy most már „valóban nem marad más, minthogy a kérdéses javakat a kérelmezőnek, mint akit ezek úgy is, mint özvegyet s úgy is, mint Petőfitől származó kiskorú fiának gyámját megilletnek, kiadják”. Intézkedett tehát, hogy az árverés alkalmával az ingóságokért bevételezett 226 Ft 29 kr-ból a Pákh Albertnek már kifizetett 54 Ft 8 $\frac{1}{2}$ kr levonása után fennmaradó összeget Szendrey Júliának fizessék ki.³³

Nem ment ilyen egyszerűen a képek, kották és különösen a könyvek visszaadása. Az állami főügyészség ugyanis vigyázott arra, hogy politikai szempontból kifogásolható tárgyak és könyvek ne kerüljenek ki a hivatalból.

1850 januárjában, az elkobzáskor 32 tétel alatt Petőfiék 57 képét foglalták jegyzékbe. Ezek között a 31. sorszám alatt 25 db „különféle rajzdarabok” megjelöléssel találkozunk, tehát csak összegezve említettek nagyobb számú képet. Valószínűleg ezek között voltak Petőfinek máig fennmaradt és ismert sajátkezü rajzai is.³⁴

Mint „Petőfiné született Szendrey Júlia megbízottja”, 1851. május 31-én Gyurits Antal jelentkezett a főügyészségen a képekért és kottáért. A képek jegyzékére írt átvételi elismervénye így szól: „Az ezen jegyzékben foglalt hangjegyeket és képeket azoknak kivételével, melyek veres plajbásszal ki jelelvék, Petőfiné asszonyság részére mai napon átvettem”.

A következő 8 képet jelölték meg a leltárjegyzékben „veres plajbásszal”, amelyeket a főügyészség ez alkalommal nem adott vissza:

Litographie in Goldrahm sammt Glasz gebrochen	Portrait des Vergniaud.
dto dto dto	Portrait des Merlin De Thionville.
Lithographie in Goldrahm ohne Glasz	Portrait des Roland.
dto dto dto	Portrait des Gamill de Simoulins.
dto dto dto	des Danton
dto in Goldrahm mit gebrochenem Glas	Portrait des Robespierre.
dto in Goldrahm samt Glasz	Portrait des Gh. Lameth.
dto dto mit gebrochenem Glasz	Portrait des St Just.

A francia forradalmárok arany rájába foglalt arképeinek nagy részén tehát az üveg, bizonyára a többszöri beraktározás, hurcolgatás közben már összetört.³⁵

Itt jegyezzük meg, hogy egy év múlva, 1852. május 14-én, amikor Szendrey Júliának a főügyészségen addig visszatartott könyveket is végre átadták, nemcsak a fenti nyolc képet adták vissza, hanem még az alábbi nyolcat is, amelyeket eddig cím szerint nem is vettek jegyzékbe:

³² 1 db fehér-kék szövettel bevont kanapét, 6 db ugyanilyen huzatú széket és 1 db „zsellej széket”, 1 db zöld posztóval bevont íróasztalt, 1 db ernyővel ellátott lámpát és 2 db „pökő ládát”. OL. uo. 81. l.

³³ OL. id. h. 41. l., a general prokuratura 7038/G. P. sz. iratának fogalmazványi példánya. Elküldték 1851. márc. 28-án.

³⁴ Jegyzéküket ld. PÖM VII. 551 és a kötet végén belőlük néhány másolatot.

³⁵ A képek jegyzéke az említett megjelölésekkel OL. uo. 4. l.

Condorcet, Tallien, P. J. de Béranger, A. Lameth, Lafayette, Petion, Marat, David „aczelből metszett arczképeit”. Az átvételi „térítvény”-en Szendrey Júlia a képekkel kapcsolatban kötelezettséget is vállalt: „a’ cs. k. állad. Főügyvédi Hivatal részéről mint néhai Petőfy Sándor lezárva volt tömegéhez tartozókat azon kijelentéssel vettem kezemhez, hogy azokat csupán könyvtáromban fogom tartani.”³⁶ Hogy kifüggesztve-e vagy becsomagolva, azt már nem kötötték ki. Mindenesetre ez az átvételi elismervény is arra utalt, hogy a képeket Petőfi ugyanekkor visszaadott könyvtára tartozékának tekintették.

Petőfiék zeneműveit a másodszori foglalás alkalmával, a könyvekkel egy időben foglalták jegyzékbe. A 212 tételt tartalmazó lista jóval több zeneművet foglalt magába, mert egy helyen „Verschiedene Muzikalien Stüke” címen 50 db kottát említettek. E zeneművek túlnyomó része kétségtelenül Szendrey Júlia tulajdonát képezte, de voltak köztük kimondottan a Petőfi gyűjteményéhez tartozók is, mint pl. költeményeinek megzenésített darabjai. Nem csoda, hogy az állami főügyészség a zeneműveket is ellenőrizte, talált közöttük visszatartandókat, és a „veres plajbász” itt is működött. Mindössze azonban csak négy művet nem adtak vissza:

- 109. sz. a. Rabházának Fia Szénfi Gusztávtól,
- 210 „ „ Nemzeti Dal Petőfitől Zenére ’s énekre szerzé Kálózdí János 2 példányban,
- 211 „ „ Hazának fia Szénfy Gusztávtól,
- 212. „ „ La Marsaillaise Marche Nationale, 2 példányban.³⁷

Hogy ezeket Szendrey Júlia később, az előbb említett képekkel és a könyvekkel visszakapta-e, arra nincs adatunk.

Petőfi lefoglalt és még 1850 januárjában beszállított *könyvei* visszajuttatásának kérdésével a főügyészség csak a behozatal után két év múlva kezdett foglalkozni. Mindenekelőtt a hivatal egyik írnokát utasították, hogy a Kotaszek-féle könyvjegyzék alapján állapítsa meg, mely könyvek találhatók még a főügyészségen. Erről a következő okmányszöveg szól:

„Fuhrmann Alajos szóbeli meghagyás következtében néhai Petőfy Sándor lezárolt, és a Hivatalban létező könyvek gyűjteményéről készített Lajstromot átvizsgálván, a’ még meglevő könyvekről általa készített új lajstromot bemutatja a’ régivel együtt. Ddo. 26-k Januar 1852.”³⁸

Fuhrmann Alajosnak ez az újabb könyvjegyzéke a Kotaszek-féle összeírás 146 tételével szemben már csak 105 tételt tartalmaz. *Csak a könyveket foglalja magába.* A kéziratokra, szemben a korábbi jegyzékkel, nem terjeszkedett ki. A számszerű eltérést részben ez okozza, részben pedig számos könyv eltűnése. Az új jegyzék alapján kívánta a főügyészség a cenzori ellenőrzést is elvégeztetni.³⁹ Azt a kérdést, hogy mely könyvek és milyen módon tűntek el a főügyészség hivatalából, a megmaradt okmányok szerint nem vizsgáltatták ki.

³⁶ Uo. 30. l. Petőfinek ezeket a képeit Gerő József id. cikke nem említi. Valószínűleg szintén a 25 db különféle rajz csoportjából kerültek elő.

³⁷ A zeneművek jegyzéke OL. id. h. 215. l. E zeneművek tartalmi vizsgálata Petőfiék otthonának zenei élete, hangulata szempontjából külön érdekes tanulmány tárgya lehetne. Külföldi nagy zeneszerzők alkotásai éppúgy megtalálhatók köztük, mint magyar népdalfeldolgozások, magyar történelmi témájú zeneművek. Kiadására a készülő Petőfi-Okmánytárban kerül sor.

³⁸ OL. uo. 22. l., 239/G. P. sz. akta.

³⁹ Fuhrmannak az OL. id. iratai 16–17. lapján levő jegyzékét a Kritikai Kiadás „Szendrey Júlia-féle lista” néven említi. PÖM. V. 251. Ez csak annyiban értendő így, hogy Szendrey Júlia ezt írta alá, amikor a könyveket visszakapta. Itt Fuhrmann-féle listának nevezzük.

Fuhrmann könyvlistáját a főügyészség 1852. jan. 30-án Buth Ignác volt cenzornak a következő kéressel küldte meg (magyar fordításban): „Azzal a tiszteletteljes kéressel közöljük, hogy a tiltott könyveket megjelölni szíveskedjék”.⁴⁰ Buth Ignác néhány nap múlva már megküldte jegyzékét azokról a könyvekről, amelyeket nyilvánosan nem lehet eladni, illetőleg amelyek visszatartandók. Az első csoportba, amelyek „Erga Schedam” eladhatók, „tekintettel a vásárló személyére”, vagyis megbízható egyéneknek, a Fuhrmann-féle jegyzék sorszáma szerint a következő műveket sorolta:

1. The works of lord Biron complete in one volume Francfort a. m. 837, 1 Band.
2. The Political works of Thomas Moore compl. in one volum. London 1846. 1 Band.
14. Coll. of Brit. Auth. Tauchnitz Ed. The Works of Lord Byron. Leibzig 842 1 Band.
77. Byrons sämtliche Werke v. A. Böttger. Leibzig 1847. 1. 2. 3. 4. 5. 9. 10 et 12. Theil in B. 8.

„Damnatur”, tehát kárhoytatott, tiltott megjelöléssel Buth csupán két művet látott el:

94. Gedichte v. Blumauer, Wien 1787. II. Th. 1 Band.
96. Briefe aus Paris v. L. Börne 1830—31. Hamburg 1832. I. t 1 Band.

További öt könyvről Buth megjegyezte, hogy esetleg ezek is tiltottak lennének, de mivel hat év során összeállított katalógusait 1848-ban fel kellett küldenie Budára, s azóta nem folytat cenzori tevékenységet, nem tud határozottan véleményt mondani. Ezek a következők:

7. Esprit de la Révolution et de la Constitution de France par Saint Just Paris 1791. 1 Band.
8. Histoire des Montagnards par Alphonse Esquiros, Paris 1847. 2 Bänder.
9. Choix des Plus Beaux Discours du temps de la Revolution francaise par A. Lieber, Stuttgart 1844 1-ter Band.⁴¹
18. Les Trois Journées De Février par Xav. de Montépin. Paris 1848. 1 Band.
19. La Gouvernement Provisoire Histoire Anecdotique et Politique par Xav. de Montépin Paris 1848. 1 Band.

Buth könyvvizsgáló bizonytalansága miatt a főügyészség ezután a helytartó-tanáctól kérte az 1848-ban felküldött katalógus kölcsönadását. Közölte, hogy a „rebellisektől elvett, még hivatalukban található könyvek” ellenőrzése céljából van rá szükségük. A helytartótanács hamarosan át is küldte Hegyesy főállamügyésznek a kért jegyzékeket, s miután az állami főügyészség úgy vélhette, hogy most már mindent megtett a könyvek ellenőrzése érdekében, azokat át is adhatja.

Annak a problémának a tisztázása érdekében, hogy ki vagy kik kapták meg végül is a lefoglalt könyveket és kéziratokat, idéznünk kell Pákh Albertnek 1852. febr. 13-án, tehát még a könyvek ellenőriztetése előtt kelt átvételi elismervényét:

„Hogy Petőfi Sándornál letétben volt 's annak ingóságaival együtt lezárolt irományaimat, úgy szintén a' Pesti Hírlap 1845 évi második félévi folyamát, mint sajátomat a' Cs. k. Pest kerületi Főtörvényszéki Álladalmi Főügyvédségtől kezemhez visszanyertem, ezennel elismerem.”⁴²

⁴⁰ A jegyzék hátlapján, Hegyesy Péter főügyész aláírásával.

⁴¹ E beszédgyűjtemény szerkesztőjének nevét a lista tévesen írta Lieber-nek. Miként Lukácsy Sándor megállapította, és volt szíves velem közölni, a helye s név: Leber.

⁴² OL. id. iratesomó 93. l.

Pákhnak ez a sajátkezűleg írt elismervénye bizonyítja, hogy irományain és egyetlen hírlapkötetén kívül mást nem ítelt oda neki a főügyészség. *A könyveket mind Szendrey Júlia kapta vissza.* Ennek kétségtelen bizonyossága a Fuhrmann-féle könyvjegyzéken található, sajátkezűleg írt elismervénye:

„Hogy a cs. k. álladalmi Fő-Ügyészség kegyes rendelete folytán a fenn elősorolt könyveket mai napon átvettem, ezennel bizonyítom.

Pest, május 14. 1852.

Szendrey Júlia

Petőfi Sándornak hátrahagyott özvegye.

A főügyészség részéről Szendrey Júlia iránt bizonyos engedékenységgel a könyvek visszaadásával kapcsolatban is kétségkívül megnyilvánult. Feltehetőleg csak azért, hogy a részükre is terhes, sok huzavonával járó ügyet végérvényesen felszámolják. Így kaphatta vissza Szendrey Júlia azokat a könyveket is, amelyeket Buth cenzor nemrég még tiltottaknak minősített. Sőt még azt a szótárt is visszaadták neki, amelybe Petőfi sajátkezűleg írta be: *„Requírálta Szászsebesben 1849-ben Petőfi Sándor”*. E kétkötetes szótár a Fuhrmann-féle jegyzék 104. tétele alatt is megtalálható:

Latein-Deutsch et Deutsch-Lateinisches Wörterbuch v. Dr. K. E. Georges. Leipzig 1837. 1-t et 2-t B.

Fuhrmann „NB.” jele Petőfi e bejegyzésére külön is felhívta a figyelmet, s közölte: „az előbbi tulajdonos Drasser”⁴³

Az alatt a két év alatt, amíg Petőfi könyveit az állami főügyészség tartotta lefoglalva, *itt 26 mű tűnt el.* Ez a Kotaszek-féle és a Fuhrmann-féle listák összevetéséből tűnik ki. Köztük 10 olyan mű van, amelyet Pákh is a sajátjának vallott. Az eltűnt könyvek jegyzékét alább közöljük, utalva a Kotaszek-féle jegyzék sorszáma és (P) megjelöléssel a Pákh Alberttől is visszaigényelt könyvekre:

- 33. Taschen Wörterbuch der ungarisch-deutschen Sprache. Leibzig 1 Band.
- 49. Magyar Sunád avagy I. Béla nevetlen Író-Deákja. Debreczen 1799. 1 Band.
- 60. Kézikönyv a' honvéd tüzéség számára. Kiadta a' nemzetőr seregi tanács Pesten 1848. 1 Band.
- 81. Magyar Századok Virágtul — Budán 1816. 2 Bänder.
- 82. Emlény 1843-ik évre Pest. — 1 Band.
- 83. Petőfi Sándor összes Költeményei 1842—1846. Pest 1848 — 2 Bänder.
- 84. Hétköznapi regény Jókai Mórtól Pest 1846. 1-ter Band. (P)
- 85. Barna Ignác versei Budán 1846. — 1 Band.
- 86. Anyos Pál munkáji. Bétsben 1789 — 1 Band.
- 89. Német-francia, és angolországi utijegyzetek — Irinyitől Hálában 1846. 1 Bd. (P)
- 91. Vierteljahrchrift aus u. für Ungarn Leipzig 1843 — 2 Bänder. (P)
- 93. Népregék, népmondák. Tompa Mihálytól Pest. 1846 — 1 Bd. (P)
- 95. Herzenklänge. Dichtungen v. G. Treumund Leipzig 1845. 1 Band. (P)
- 99. Magyar útképek Pongrácz Lajostól Pest 1845 — 1 Bd. (P)
- 100. Villanyák Greguss Augusztól Lipcsén 1847. — 1 Bd.
- 104. Egy magyar király írta Húgo Károly Pest 1847. — 1 Bd.
- 107. Ujabb költemények Kerényi Frigyesztől Pest 1846 — 1 Bd. (P)
- 110. Felelet Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól Pest 1841 — 1 Bd.
- 112. Ungarische Volkslieder v. Anton Vilney Leipzig 1848 1 Bd.

⁴³ E relikviát a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi, P. 95/1—2. sz. A szótárral és a benne levő bejegyzéssel foglalkoznak a Petőfi-kiadványok — PÖM. VII. 524, 585—586, *Dienes*: Petőfi a szabadságharcban, 88 —, de mivel nem szerepel a költő *könyvtárából* megmaradt művek jegyzékében — PÖM V. 256—258 —, a kiadványok nem utalnak arra, hogy ez a szótár is Petőfi lefoglalt könyvtárából származik.

118. Költeményei egy elevenek szabadon Herweg után Magos Ernő Pest. 1848 I. kötet — 1 Bd.
 120. Anthologia Berzsenyi Dániel munkáiból Kassán 1836 — 1 Bd. (P)
 121. Murány Ostroma — Beszély Arany Jánostul 1848 — 1 Bd.
 129. Magyar czimertár Günther és Gaimtől — 4 Tafel mit 100 verschiedenen Wappen.
 130. Magyarföld és népei eredeti képekben Vahot Imrétől mit 12 Bildern 4 Hefte. (P)
 143. Unvollständiger Márczius 15dike v. 1848. 1949 sammt Fragmenten der Életképek. (Az Életképeket P)

Az állami főügyészség hivatalában pártfogóra talált könyvek tehát csaknem kivétel nélkül szépirodalmi tárgyúak. Politikai, katonai vonatkozásai miatt csak a Márczius Tizenötödike, Kossuth Felelete és a tüzérségi oktatókönyv érdekelhette a hatóságokat. Petőfi egykori könyvtárának máig megőrzött maradványai közül 14 művön a Kotaszek-féle leltár sorszáma megmaradt.⁴⁴

A Petőfi-féle javak lefoglalásának ügye egyébként a főügyészségen akkor ért véget, amikor a pesti katonai parancsnokságnak 1852. nov. 22-én átküldték a lefoglalás óta náluk őrzött néhány tárgyat: Petőfi vívókardját, egy kétesövű pisztolyt, egy háromszínű zászlót és egy 15 kr-os Kossuth-bankót. Ezzel kapcsolatban írta a főügyészség: „a kérdéses tárgyakra vonatkozó tárgyalás befejeződött . . .”⁴⁵ Az említett „tricolor Fahne” — a lefoglaláskor 1 Ft-ra becsülték — az a zászló lehetett, amelyről Petőfi költeményének sorai szólnak: „*Varrd meg azt a zászlót, feleségem!*” Bizonyára Gerő József sem tévedett, hogy az árverésen néhány krajcárért eladott „vörös sapka” Szendrey Júlia jakobinus sapkája volt.

Azokra a kutatásokra, amelyek e tanulmány megírásához vezettek, főképp az ösztönzött, hogy régtől foglalkoztatott a kérdés, hova kerülhettek a Petőfi lefoglalt könyveinek jegyzékében említett *kéziratok*:

132. Az apostol. 1 Heft. Manuscript.
 140. Briefe an Petőfi Sándor, grösstentheils aus dem ung. Lager, Jahr 1848—49, sammt Gedichten, geschrieben meistens in Bezug auf die Rebellion.
 142. Diverse Papiere.
 144. Ein grosser Korb mit revolutionären Gedichten und Tagebuch, gedr. v. Petőfi Sándor.

Lehet-e még remény a felkutatásukra? Melyik abszolutizmus-kori hivatal archívumába kerülhettek? Vagy Szendrey Júlia ezeket is visszakapta a könyvekkel együtt? Ezekre a kérdésekre kerestem feleletet.

Az elkobzásra vonatkozó okmányokból csak azt lehetett megállapítani, hogy ezek között nincs olyan feljegyzés, elismervény, amely szerint Szendrey Júlia *kéziratokat* is visszakapott. *Egy kétségtelen adat, megállapítás mégis azt bizonyítja, hogy Szendrey Juliának kéziratokat is visszaadtak.*

Az *apostol* egyetlen példányban megmaradt kéziratáról tudtuk megállapítani, hogy ez azonos a Petőfi lefoglalt művei közt említett „Manuscript”-tal. *Ma is megtalálható ugyanis rajta az elkobzás idején ráírt 132-es sorszám.*⁴⁶

⁴⁴ Ld. PÖM V. 256—258. Ugyanitt a könyvek előkerülésére vonatkozó utalások, jegyzetek.

⁴⁵ „ . . . die Verhandlung der fraglichen Gegenstände zum Abschlusse gekommen ist. . . ” OL. id. h. 33. l. — A vívókardhoz vívókesztyűk is tartoztak, de ezeket eladták. Ezek, a pisztoly s az első házkutatáskor talált „14 darab erős fegyver töltvények” talán még abból az időből származtak, amikor — a szabadszállási követváltás után — Petőfi párbajra készült.

⁴⁶ OSzK Fond VII/10. sz. A kék karton borítólapon első oldalának bal alsó sarkában, ráragasztott, már megrongálódott kis fehér papíron a tintával írt, barnássá fakult 132-es

Az *apostol* azonosságának megállapítása természetesen még nem bizonyítja, hogy a költő özvegye férje többi kéziratát, verseit, leveleit, a „különféle papírok” megjelölésen értendő okmányokat, az egy kosárra menő nyomtatott forradalmi költeményt, naplót hiánytalanul visszakapta. Ezek még az államügyészség hivatalában is éppúgy ki voltak téve az eltűnés veszélyének, mint a könyvek. Viszont ami megmaradt, azt a főügyészség valószínűleg nem tartotta vissza, s nem semmisítette meg, hisz a tiltott könyveket és a francia forradalmárok visszatartott képeit is átadta Szendrey Júliának a végső felszámolásakor.

Ismerünk is nagyobb számú kéziratot, amelyeket Petőfi lefoglalt irományai-ból származónak tekinthetünk. Ezek Szendrey Júlia és Petőfi Zoltán elhunytával *Petőfi István birtokába kerültek*. Ő halála előtt a Nemzeti Múzeumnak adományozta. Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratgyűjteményében levő, Petőfi István hagyatékából idekerült Petőfi-kéziratok nagy része bizonyára a költő egykor lefoglalt iratai közül származik.⁴⁷

A főügyészség Szendrey Júliának csak két lefoglalt okmányt nem adott ki. Ezek ma is az Országos Levéltárban, a Petőfi ingóságainak lefoglalásáról szóló iratok közt található: Petőfi két nyugtája. Az egyik arról szól, hogy 1849. febr. 26-án a kolozsvári áll. pénztárnak Debrecenből általa küldött 60 000 Ft-ot átadta, a másik pedig arról, hogy 1849. jún. 26-án Pestről Bemnek 200 Ft-ot visszaküldött. E nyugtákat Kotaszek jegyzéke is nyomtatékosan fel-tűntette a 145. és 146. tétel alatt.⁴⁸

Petőfi lefoglalt, majd utóbb Szendrey Júliának visszaadott *zeneműveiről* nem sokat tudunk, hisz eddig még e kották jegyzéke sem került a nyilvánosság elé. Két zeneművet sikerült azonosítanunk.

A zár alá vett zeneművek jegyzékében 55. sz. alatt találjuk „Isten hozott Csárdás Kirch Jánostól” c. kottát. Ez a zenemű szintén Petőfi István hagyatékából került az OSzK birtokába. A pontos címe: *Isten hozott csárdás* Uti emlék Szatmárból Obernyik Petőfinek Zongorára szerzé Kirch János N. Károlyban 16. dik M. Wagner Józsefnél Pesten. — A címlap alján Szendrey Júlia kézírása: *Julia 1846 Sept. 8-án.*⁴⁹

A lefoglalt kották közt a 152. sorszámú címe: „*Kinizsi notája Fái Fáy Lászlótól.*” — Szintén Petőfi Istvántól került a Nemzeti Múzeum birtokába az a három lapból álló, kézzel írott kotta, amelynek első lapján *Kinizsi notája szerzette Fái Fáy László* cím, a lap alján pedig Petőfi sajátkezű írása: *Leírta Petőfi Sándor* található. Ugyanitt Szendrey Júlia kézírásával: *S. Júlia 1847.* A kottalapok népdalokat, népdalszövegeket is tartalmaznak, köztük a „*Cserebogár, sárga cserebogár . . .*” kezdetű dalt. Ennek utolsó sorát: *Csak azt mondd meg: rózsámé lesz-e?* kiemelten, nagyobb betűvel leírva találjuk. Egy másik népdal szövegéből idézve: *Három bokor fekete nád, Tagadd meg értem az anyád! . . .*⁵⁰

szám jól látható. Az összefüggések ismeretének hiányában a bibliográfiai leírások és ismertetések eddig nem figyeltek fel erre a számrá (*Majláth Béla* ismertetése, Magyar Könyvszemle 1880. 201—202., PÖM III. 342.) *Az apostol* kézírata 1880-ban Petőfi István hagyatékából került a Nemzeti Múzeum birtokába. Petőfi István hagyatéki jegyzékében is a 10-es számot kapta.

⁴⁷ Id. a *Majláth Béla* közlésében leírt, Petőfi István hagyatékából származó és az OSzK Fond VII. csoportban található kéziratokat. Néhány francia forradalmár arképét is megtaláljuk köztük, amelyeket Szendrey Júlia a főügyészségtől visszakapott.

⁴⁸ OL. id. h. 35. és 36. l. — Róluk ld. *Dienes* id. m. 107, 109, 171, 510. és PÖM. VII. 212, 484—45. Erre a két nyugtára Kotaszek külön felhívta az állami főügyészség figyelmét, mert úgy vélte, leginkább kompromittálók a költőre. OL. id. h. 52. l.

⁴⁹ OSzK Kézírtára Fond VII/78. I.

⁵⁰ Uo. Fond VII/78. II. E kotta ismertetését ld. *Majláth—Thallóczy*: Petőfi Sándor hátrahagyott kézíratai és könyvtára, Magy. Könyvszle 1880. 209. és PÖM VII. 529, 599.

Nem lehet véletlen, hogy kottái közül Szendrey Júlia éppen ezt a kettőt gondosan megőrizte, így meg is maradt. Hisz az előbbire írt dátum Petőfivel való megismerkedésének napja. Bizonyára tőle is kapta ezt a költőhöz írt dalt. A második, 1847-es évszámmal és a népdalok tartalmával a szerelmesek kétkezésére, küzdelmére utal, Petőfi kezeirását őrzi. Szendrey Júlia számára e zeneművek élete végéig a hozzájuk fűződő mély érzelmeket, emlékeket jelentették.

A Petőfi elkobzott javairól végzett vizsgáladás nemcsak a költőre vonatkozó életrajzi ismereteinket, filológiai tájékozottságunkat gazdagítja, hanem további kutatásokra is ösztönözhet.

KÁROLY MEZŐSI

Petőfi's seized library and papers

Sándor Petőfi, the great Hungarian poet was accused of „lese-majesty and high treason” by the organs of Austrian neoabsolutism for his revolutionary activities and writings. In February, 1849, his furniture and personal properties found at his flat in Pest were seized. The poet's books and papers had been hidden by his parents, so they did not fall into the hands of the authorities. After the victories of the Honvéd Army in the spring of 1849 and the recapture of the capital Petőfi moved to a new flat but soon, on 31st July, 1849, he fell in the fightings for Transylvania at Segesvár as a major of the Honvéds. In January, 1850, his belongings were confiscated for the second time by the office of the public prosecutor in Pest. Most of them were sold by auction, but the public prosecutor had his more valuable pieces of furniture, his books, writings and pictures transferred into his office. The widow of the poet, Julia Szendrey, filed three petitions requesting the returning of the properties. She argued that the furniture was bought not on the money of the penniless poet, but against a cash received from her well-to-do father, so the seized property belongs to her and her infant son left by Petőfi. She succeeded in suing back her furniture and the equivalent of the sold properties, but the returning of the books and manuscripts was long under consideration. They even had them examined by a censor, to decide which books should be retained. The books and manuscripts were kept at the public prosecutor's office for more than two years and many of them got lost, but the rest was finally returned to the widow. The present article traces the fate of Petőfi's not unimportant literary remains on the basis of archival material and makes some biographical and bibliographical additions to our knowledge. Among others it proves that the only surviving autographic copy of *Az apostol* (The Apostle), one of the most important works of Petőfi is identical with the manuscript seized after the suppression of the Hungarian War of Independence.